

*PÓLYA Katalin*¹:

Az úrvacsorával való élés vörös fonala az ószövetségi páskától a mai gyakorlatig

*Abstract. Guidelines to the Eucharistic Practice
from the Passover until Nowadays.*

The current writing is a summarizing paper on the second sacrament of the Reformed Church, which, according to our faith, was appointed by Jesus Christ at the Last Supper. This can be even seen in the Old Testament during the events of the Exodus, namely the Passover/Pesach, which is the predecessor of the Christian communion. After a short historical overview, I outline the various beliefs about this sacrament in different denominations, namely in the Roman Catholic, Lutheran, and the Reformed Churches. After introducing these ideas, I will approach this sacrament from a practical side, which is the liturgical perception. In this part, I introduce the liturgical viewpoints of some reformers as Luther, Calvin, and Zwingli and additionally I name those practices that should be kept in nowadays' practice of faith. In the last chapter, I explain the eschatological meaning of communion, which is a predecessor of the Messianic Feast.

Keywords: Eucharist, communion, Last Supper, sacrament, ecumenical dialogue

A református tan és kegyesség két sákramentumot, Jézustól eredő szent jegyet ismer: a kereszteget és az úrvacsorát. Jelen írás a másodíknak, az úri szent vacsorának a szentírásbeli gyökereit kívánja felmutatni, hogy innen kiindulva eljussunk korunk református egyházi gyakorlatáig. Jól tudjuk, hogy a reformátori mérce szerint éppen a bibliai

¹ Egyetemi adjunktus – Selye János Egyetem, Református Teológiai Kar; e-mail címe: polyak@uj.s.k.

eredet a feltétele egy-egy tan, illetve hagyomány elfogadásának, megtartásának. Lássuk hát, milyen alapokon nyugszik az úrvacsora református tanítása, és vizsgáljuk meg annak erősségeit, vitatható pontjait egyaránt.

Az ószövetségi páska mint az úrvacsora előképe

A páska szónak eredeti alakjában bő a jelentéstartalma: „megkímél”, „átugrik”, „érintetlenül hagy”,² utalva ezzel arra az ószövetségi történelmi eseményre, amikor Isten az egyiptomi tizedik csapás alkalmával a választott nép elsőszülötteit a helyettük levágott hibátlan bárányra való tekintettel megkímélte (2Móz 12). Már ekkor, az első páska elrendelésekor, elhangzott, hogy ezt az eseményt emlékezetben kell tartani, évenként az adott időpontban meg kell ülni, s hogy csak az ehét a páskaáldozatból, aki körül van metélve. Ha jövevény vagy pénzen vásárolt szolgálka akar páskát készíteni, előbb körül kell metélnie (2Móz 12,44.48).

Az Ószövetség újszövetségi értelmezése szerint a törvényben, áldozatokban és ünnepekben csupán az eljövendő javak előképe, mintegy árnyéka adatott meg; a valóság Krisztusban tárult fel (Zsid 10,1; Kol 2,17). Így a páskavacsora is Krisztus áldozatában és az abban való részesedésben teljesült be.

Miben előképe hát a páska az úrvacsorának?

Először is abban, hogy áldozati lakoma. A páskavacsora a bárány levágásából és elfogyasztásából áll. A bárány hibátlan helyettes áldozat, aki „meghal”, hogy helyette másoknak élete legyen. Az emlékvacsora pedig életben tartja az egyiptomi szabadulás élményét (1Móz 12,1kk). Az úrvacsorát illetően Péter első levele (1,18–19) így ír Krisztus helyettes áldozatáról: „tudván, hogy nem veszendő dolgokon, ezüstön vagy aranyon váltattatok meg atyáitoktól örökölt hiábavaló életmódotokból, hanem drága véren, a hibátlan

² Feltételezhetően az eredeti jelentés a szó másodlagos teológiai értelmezéséből fejlődött ki. Az „átugrani” pogány vallásossági rítusra utalhat, amely az ókori keleti vallási háttérre adott ószövetségi reflexió. Ex 12,27 ezért hangsúlyozza, hogy JHWH páskaáldozatára szóló rendelkezést közöl. Vö. JENNI, Ernst – WESTERMANN, Klaus (szerk.) (1975): Páéša, In: *Theologisches Handwörterbuch zum Alten Testament*, Bd. 2. Gütersloh, Chr. Kaiser – Gütersloher Verlagshaus. 488kk.

és szeplőtelen Baránynak, Krisztusnak a vérén”. Az úrvacsora így tartja emlékezetben a bűnből való szabadulás tényét.

Továbbá mindkettő a szövetség megpecsételése. A páskaünnep Isten és Izrael szövetségének megpecsételése, megerősítése volt. Jézus az úrvacsorai pohárról mint a szövetség jeléről beszél, amelynek ereje az ő áldozati halálában áll. „E pohár az új szövetség az én vérem által, amely tiérettetek ontatik ki” (Lk 22,20).

Végül azonosak abban, hogy kizárólag a hívőkre vonatkoznak. A Mózesnek és Áronnak adott isteni rendelés szerint a páskából idegen nem részesülhet (2Móz 12,43). Az első korinthusi levél pedig az úrvacsorára vonatkozólag figyelmeztet: „Mert aki úgy eszik és iszik, hogy nem becsüli meg az Úrnak testét, ítéletet eszik és iszik önmagának” (11,29).

Az ún. áldozati lakomák minden ókori vallásban ismeretesek voltak. A lakoma résztvevői úgy hitték, az étkezéssel az istenség erőiből részesednek.³ Ezzel szemben az ószövetség népe az Úrral való találkozás alkalmaként tekintett az áldozati étkezésre. A többi nép mágikus gondolkodásával szemben itt a személyes és közösségi istenélmény, a szövetség életben tartása kap hangsúlyt. Ez érvényes a páskavacsorára mint áldozati lakomára is.

Az utolsó vacsora mint páskavacsora

Jézus és a tanítványok utolsó vacsorája páskavacsora volt.⁴ A három első evangélium az idői keretet is így határozza meg – a keresztre feszítés előestéje. János pedig kihangsúlyozza, Jézus kereszthalála a páska napján történt (Jn 19,31).⁵ János célja ugyanis, hogy rámutasson arra, Jézus az Isten Baránya, akinek áldozata a páskabarány feláldozásával egy időben történik. János evangéliuma az úrvacsora szereztetését egyébként nem

³ Vö. BOLYKI, János (1993): *Jézus asztalközösségei*. Budapest, Ráday Nyomda. 168–174.

⁴ Vö. JEREMIAS, Joachim (1963): *Die Abendmahls Worte Jesu*. Berlin, Evangelische Verlagsanstalt. 35–82.

⁵ Zsidó időszámítás szerint a nap napnyugtától napnyugtáig tart. A páska ünnepnapja pedig Nissan hónap 15., ami Jézus keresztre feszítésekor éppen egybeesett a nyugalom napjával, szabbath-tal. Az ünnep előestéjén, pénteken, szenved és hal meg Krisztus mint tökéletes páskabarány. Vö. DE BOOR, Werner (1989): *Das Evangelium des Johannes*, In: *Wuppertaler Studienbibel*. Wuppertal–Zürich, R. Brockhaus Verlag; Giessen, Brunnen Verlag, 220.

az utolsó vacsorával kapcsolja össze, hanem a kenyér megsaporításának csodájával (Jn 6). Nála az úrvacsorát illetően annak nem áldozati és bűnt eltörlő jellege hangsúlyos, hanem a jegyek által a Krisztusban és az örök életben való részesedés örömhíre.⁶

Jézusnak az utolsó vacsorán elhangzott szavait ötszörösen hagyományozták, és az Újszövetség legrégebbi szövegei közé tartoznak (Mt 26, Mk 14, Lk 22, 1Kor 11, valamint az előbb említett kivétel: Jn 6). Ebből is láthatjuk, hogy ezek a kijelentések az első gyülekezetek számára különös jelentőséggel bírtak.⁷ Mondhatni, az apró eltéréseket leszámítva, mind az öt leírás lényegileg azonos. Egybehangzóan szólnak arról, hogy Jézus a megtört kenyeret a maga halálra adott testével, a kiöntött bort a maga kiontott vérével azonosítja, és mindezt „sokakért” (Mt, Mk), illetve „tiérettetek” (Lk, Pál), „a világ életéért” (Jn). Minden esetben elhangzik az új szövetség meghirdetése is, amely Jézus vére által lép érvénybe. Végül pedig Jézus a jövőbeli távlatokat is megnyitja azzal, hogy az utolsó vacsora asztalközösségét Isten királyi uralmának megelőlegezéseként érti.

Az úri szent vacsora

Az 1Kor 11 tudósításából egyértelműen kiviláglik, hogy már az első keresztyének éltek az úrvacsorával. Nem egy egyszerű közösségi vacsoráról, étkezéssel egybekötött összejövetelről tesz említést e helyen Pál, hanem konkrétan az úrvacsorai gyakorlatról. Háromszor jelenik meg az összejönni, egybegyűlni gondolata, ami mutatja, hogy az úrvacsora a gyülekezet közösségi alkalma volt a kezdetektől fogva, nem pedig az egyén vagy kisebb csoportok étkezése. Ez utóbbi az éhség csillapítására szolgál, míg az úrvacsora Krisztusban részesít. A korinthusiak minden bizonnyal az úrvacsorai közösség alkalmát összekötötték egy gyülekezeti étkezéssel. Nyilván az úrvacsorát kellett volna elsőként megtartani, s csak utána csillapítani az éhséget a vacsorai közösségben, mert Pál megrója azokat, akik nem várják meg az úrvacsorát, hanem előtérbe helyezik a saját igényeiket.⁸ Ennek következményeként egyesek jóllaktak, másoknak pedig nem volt ételük. Ez semmiképp nem válik a gyülekezet dicséretére, sőt! Az efféle viselkedés megszégyeníti azokat, akiknek nincs annyi javuk, mint a többségnek.

⁶ LEHMEIER, Karin (2017): Abendmahl, In: *Das Wissenschaftliche Bibellexikon im Internet*. Stuttgart, Deutsche Bibelgesellschaft. www.wibilex.de. (utolsó megtekintés dátuma: 2021. augusztus 2.).

⁷ Uo.

⁸ BOLYKI (1993), 196.

Az igazi mondanivaló azonban csak ezek után a bevezető gondolatok után következik, amikor az apostol az utolsó vacsorakor történetekre utal. Mint arról már volt szó, Pál Jézus szavait az evangéliumokkal szinte szó szerint megegyezően idézi. Jézus az utolsó vacsorakor a kenyér és a bor vételét szimbolikusan egy különleges dologgal, a küszöbön álló engesztelő halálával és az új szövetség szerzésével kötötte össze. A (mindenkori) tanítványoknak részesedniük kell a kenyérből és a borból, amelyek Jézus áldozatát teszik jelenvalóvá. Nem mellékes, hogy sem az evangéliumok, sem Pál nem szólnak arról, hogy Jézus is evett volna ebből a jegyként megtört kenyérből és ivott volna a borból – sokkal hangsúlyosabb, hogy a tanítványoknak adta azokat. Jézus ugyanis életét nem önmagáért, hanem „tiérettetek” adta kereszthalálra. Aki részesedik a vacsora jegyeiből, azé Jézus érdeme. Szó sincs róla, hogy a tanítványok az utolsó vacsorakor a kenyér és a bor vételekor bármi különleges érdemben részesültek volna, vagy hogy azon az estén valami közvetlen javakat kaptak volna a Mestertől. Ugyanaz minden utánuk következő tanítvány sajátja is. Ezt támasztja alá Jézus rendelése is: „... ezt cselekedjétek az én emlékezetemre.” Jézus ugyanis nem csupán az utolsó vacsorát illetően jelent ki dolgokat, hanem azon messze túlmutatva. A vacsora hétköznapi eszközeit, a kenyeret és a bort kiemelte a hétköznapi-ságból, és különleges tartalommal töltötte meg: áldozati halálának igazságával. A tanítványoknak Jézus halálának érdemére kell emlékezni. Pál ehhez még hozzátesszi: „hirdesétek”. Az Úrnak halálát nem csupán emlékezetben kell tartani, hanem annak tartalmát, értelmét, hasznát is tovább kell adni. Az ő áldozata az övéiért történt, ezáltal részesedhetnek az örök életben és minden más e világi áldásban.

Az úrvacsoratan vitás kérdései

Az úrvacsora sákramentumát tehát maga a Názáreti Jézus szerezte, amikor nagycsütörtökön tanítványaival kereszthalála előtti utolsó közös vacsoráját elköltötte – ebben a keresztyén egyházak kivétel nélkül egyetértenek. A szent jegyek vétele által a hívek a kegyelmes Istent tudhatják közel magukhoz. A történelem folyamán azonban a különböző felekezetekben az úrvacsorát illetően egymástól eltérő értelmezések alakultak ki.

Az egyik ilyen különbözőség a szent jegyek, az úrvacsorai kenyér és bor alakiságát érinti. Mindkettő a keresztyén hit fontos jelképe. Jézus Krisztus a szerzettetési igékben a kenyérré kimondja: „ez az én testem”, a borra pedig: „ez az én vérem”. Az úrvacsora által a hívó tehát valamiképpen kapcsolatba kerül magával az Úr Jézus Krisztussal. De éppen

a krisztusi jelenlét mikéntje okozza a legnagyobb vitákat a keresztyén egyházak között. Átlényegülne a kenyér és a bor, s többé már nem a búza és a szőlő termése lenne? Vagy más formában lenne Krisztus valóságosan jelen a jegyekben? Illetve csupán szimbolikus szavak ezek Krisztus szájából?

Az úrvacsorában Krisztus halálára kell emlékezni, amely a bűnös emberért és ember helyett történt. A test (kenyér) megtörésének és a vér (bor) kiontásának Isten Fiának jelenvalóságát kell hirdetni. Ebben egyet kell minden felekezetnek érteni, ha Krisztusról keresztyénnek neveztetnek.

Krisztus jelenvalósága az úrvacsorában

A római katolikus álláspont

A katolikus egyházban az eucharisztia (hálaadás) a keresztséggel együtt a hét szentség között a másik fő sákramentum. Alapvető jelentőségű tantétel, hogy az úrvacsorában Jézus Krisztus valóban test szerint van jelen, s mint ilyen tapasztalható meg az ostya kiosztása által.⁹ Ennek definícióját a Tridenti Zsinat (1545–1563) fektette le. „A kenyér és a bor felszentelése által a kenyér teljes szubsztanciája átváltozik Krisztus Urunk testének szubsztanciájává, és a bor teljes szubsztanciája az ő vérének szubsztanciájává. Ezt az átváltozást a szent katolikus egyház helyesen és valódi értelemben nevezi átlényegülésnek” (2. kánon).¹⁰ Központi kérdés emellett, hogy a szent jegyet magához vételező hívő hiszi-e Krisztus valósgos testi jelenlétét, ugyanis máskülönben nem részesülhet a sákramentumban.¹¹

A szentmise csúcspontja Krisztus keresztdozatának a megjelenítése az eucharisztia megünneplése által. Éppen ezért a katolikus miseáldozat minden héten ismétlődő történés. Az eucharishtiában Krisztus tehát testileg van jelen, s mint ilyen közöltetik a hívekkel.

⁹ Ismeretes, hogy a római katolikus eucharishtiában egy szín alatt áldoznak, a hívő csak az egyik szent jegyet, az ostyát veszi magához.

¹⁰ SGTTr 7,200–204 / RiTr 62–67 / MaC 33,80C–84B / HaC 110,79A–84C / COeD3 693–698.

¹¹ Vö. KRAJSZOVSKY Gábor (2014): *Válogatott közlemények a katolikus dogmatika, a hitvédelem és a XX. századi egyháztörténet témaköréből*. Budapest. 115–117.

A lutheránus tanítás

A reformáció kora óta a protestáns egyháztestek mindössze két sákramentum létjogosultságát ismerik el, mint amelyeket maga Jézus Krisztus szerzett: a keresztségét és az úrvacsoráét. A 16. században szinte az összes keresztyén hagyományt, dogmát, rítust újragondolták. Az úrvacsora tana a keresztyén egyház egyik alappilléreként ez alól nem képezhetett kivételt. Luther¹² vitatta az átlényegülés tanát,¹³ mert szerinte ezzel a tanítással az egyház a bibliai tanúságtételt idegenítette el és süllyesztette filozófiai szintre. Ezzel szemben ő Krisztusnak a mindenütt jelenvalóságát hangsúlyozta az úrvacsorát illetően is. Ebből kifolyólag Krisztus testi jelenléte nem korlátozható csupán a kenyérré és a borra, hanem inkább fordítva: a krisztusi jelenlét öleli körül, foglalja magába a kenyeret és a bort. A katolikus gyakorlathoz képest fontos különbség továbbá, hogy a valódi testi jelenlét hite nem zárja ki a szentségben való részesülést.¹⁴ Nem a hívő hite határozza meg a sákramentum erejét, hanem a sákramentum szerzi, illetve erősíti meg a hitet. 1544-ben a már idős Luther ezt írja: „Ich hab also gelehrt und lehre noch also, daß Christus Fleisch nicht allein kein nütze, sondern auch Gift und der Tod sei, so es ohne Glauben und Wort wird gegessen. ... Aber wiederum ist Christus Fleisch essen selig, nöthig und nützlich, wo es sammt dem Wort und Glauben leiblich gegessen wird.“¹⁵

A református nézet

Luther úrvacsoratanát leginkább Zwingli Ulrich vitatta,¹⁶ mégpedig éppen Krisztus testi jelenlétének tanítása miatt. Szerinte a kenyér és a bor csupán szimbólumok, az úrvacsora pusztán emlékűnnep.¹⁷ Ugyan Kálvin János sem Krisztus testi jelenvalóságát

¹² Luther az úrvacsora kérdését a Kis és a Nagy kátéban, a Schmalkaldeni cikkek vonatkozó cikkelyeiben, valamint a Kis hitvallásban, a Nagy hitvallásban és a *Krisztus ezen igéi: ez az én testem, ez az én vérem, még mindig erősen állnak* című könyvben is tárgyalja. Emellett számos más iratában és több ígéhirdetésében is érinti a témát.

¹³ Schmalkaldeni cikkek III/6.

¹⁴ Doktor Luther Márton Nagy kátéja (1944), Budapest, Evangéliumi Könyvkiadó. 131kk.

¹⁵ *Vom Abendmahl Christi* 197; W² 20,971.

¹⁶ Marburg, 1529.

¹⁷ VOIGTLÄNDER, Johannes (2013): *Ein Fest der Befreiung, Huldrych Zwinglis Abendmahlslehre*. Neukirchen-Vluyn, Neukirchen Verlag. 82 k.

keresi az úrvacsorában, de Zwinglivel ellentétben nem pusztá szimbolikus eseményről beszél, hanem vallja Krisztus lelki jelenvalóságát. Az úrvacsorai eseménysort komplex valójában kell érteni – mondja –, mint amely a hívő elé tárja azt a tényt, hogy az úrvacsorában a megfeszített és feltámadott Krisztus önmagát, a vele való közösséget ajándékozta oda. A kenyér és a bor vétele által Krisztus magát mint lelki táplálékot kínálja, hogy ezáltal a jegyekkel élők őt magát vegyék, s vele együtt minden áldásában részesedésük legyen. Krisztus jelenléte éppen ezért csak a bele vetetett hit által tapasztalható meg. Ezt a hitet pedig a Szentlélek munkálja a kenyér, a bor és a közösség által.¹⁸

Ökumenikus párbeszéd

Lehetséges-e bármiféle közelítés a keresztyén felekezetek között az úrvacsorátant illetően, ha Krisztus jelenvalóságának kérdése évszázadok óta ilyen szakítópróbája az egyháznak? A katolikus és evangélikus egyház úrvacsorátana szerint Krisztus testileg van jelen az úrvacsorában. Láttuk azonban, hogy ez a testi jelenlét nem megegyező a két felekezet tanításában sem. A római katolikus egyház ugyanis a jegyek átlényegüléséről, a lutheránus egyház pedig Krisztusnak valami rejtélyes módon való testi jelenlétéről tud.

Mondhatni az előbbi tanítás szerint a jegyekben van jelen Krisztus, az utóbbi szerint a jegyek által. A katolikus egyház hite szerint a kenyér (ostya) és a bor Krisztus testének és vérének szakramentális jelenvalósága; amikor ugyanis az áldozópap kimondja a bibliai szereztetési igéket, megtörténik az átlényegülés, amely fennmarad a mise keretein túl is. Ezért őrzik a megmaradt megszentelt és átlényegült jegyeket a tabernákulumban. Protestáns szemszögből ez a jegyek túlmisztifikálása. A kenyér és a bor szent jegyek, amelyek Krisztusnak kevésbé testi, mint inkább üdvszerző jelenlétét hirdetik. A reformáció svájci irányzata Zwingli úrvacsorátanát követve az úrvacsoráról mint pusztá emlékünnepről beszél, de a szent jegyek: a megtört kenyér és kitöltött bor a Krisztus halálára emlékeztető s a halálával szerzett üdvről a hívőket biztosító jelek. Ez a tanítás viszont erőtlen, ha nem hirdeti Krisztus üdvszerző jelenlétét a látható szent jegyek által is, mint teszi azt Kálvin.

¹⁸ *Institutio* II/4,17.10.

A protestáns egyháztestek 1973-ban a Leuenbergi Konkordiában közös úrvacsorai értelmezést adtak ki: „Vallást teszünk a feltámadt Úr jelenlétéről.”¹⁹ E jelenlét mikéntjét illetően minden spekulációt visszautasítottak – az ugyanis megmarad a hit titkának. A katolikus és protestáns úrvacsorátant illetően pedig az Egyházak Ökumenikus Tanácsa (EÖT) folytat időről időre megújuló párbeszédet. Az egyik ilyen legjelentősebb irat a *Kereszttség, eucharisztia, egyházi szolgálat* (Lima 1982), amely kimondja, hogy Krisztus személyes, cselekvő jelenléte az úrvacsorában a hit közös alapja. Ő a vendéglátó, aki meghív asztalához.

Fontos ekkleziológiai konvergenciadokumentum továbbá az EÖT 1998-ban kiadott irata, amely az úrvacsorátant is tárgyalja: *Az egyház természete és célja. Egy állomás a közös nyilatkozat felé vezető úton.*²⁰ Ebben a felek kimondják, hogy Isten Igéje, aki Krisztusban testet öltött, akiről az egyház az igehirdetésben, a szentségekben és a szolgálatban tesz tanúságot, megteremti azok közösségét, akik a Szentírás nyomán és a Lélek ösztönzésére hisznek. A Szentlélek betagozza az embereket Krisztusba a hit és a kereszttség által, az úrvacsora által pedig életet ad nekik és megerősíti őket a szolgálatra.²¹

Az úrvacsora liturgiája²²

Fontos legalább madártávlatból áttekintenünk a református úrvacsora liturgiai elemeit, hiszen az elméletek mindig a gyakorlatban öltenek testet. Az úrvacsora menete az adott kor eszméi tükrében sok változáson ment keresztül. Egyfajta irányvonal azonban végighúzódik a történelmen, amely sajnálatos módon a közösségi élménytől egyre inkább az egyéni megélésre helyezi a hangsúlyt.

¹⁹ A Leuenbergi Konkordia teljes magyar nyelvű szövege elérhető a <https://www.evangelikus.hu/archiv/40-eves-a-leuenbergi-konkordia-de-mi-is-ez-tulajdonkeppen-linken> [cit. 2021.11.25.].

²⁰ ZAMFIR, Corinna (2001): Az ökumenizmus katolikus és protestáns perspektívából, In: *Studia Universitatis Babeş-Bolyai, Theologia Catholica Latina*. XLVI, 1. 105. Cluj, University Press. A dokumentum alapján készült el 2005-ben a Faith and Order 198-as irata, a *The Nature and Mission of the Church: A Stage on the Way to a Common Statement*, amelynek III.C. fejezetében az eucharisziával foglalkozik.

²¹ Uo.

²² Az alábbi liturgiátörténeti áttekintés vázaként a köv. szolgál: CZAGÁNY Gábor (2011): *Az úrvacsora szerepe a református gyülekezetépítésben – különös tekintettel az egyetemista közösségekre*. Doktori értekezés. Debreceni Református Hittudományi Egyetem. 50–69.

A reformáció korában a római katolikus eucharisztia alkalmával a hangsúly az áldozó pap által tett felajánláson és a jegyeknek azt követő átváltozásán van. Az eucharisztia így mondhatni emberközpontú. Amikor a reformátorok megváltoztatják az úrvacsorai szertartás liturgiai sorrendjét, és a kenyér megtörését, a bor kiöntését közvetlenül az igeolvasás után határozzák meg, a hangsúlyt is áthelyezik az emberi felajánlásról a közösség együtt étkezésére, Isten kegyelmi munkájára.

Luther a közösségi szemléletet erősítette meg azáltal, hogy egyebek mellett azt is vallotta, nem lehet igehirdetés, illetve a gyülekezet jelenléte nélkül úrvacsorás istentiszteletet tartani. Sőt a jelenlévő gyülekezetnek aktívan kell énekelnie, személyes bűnbánatot tartania az istentisztelet alkalmával. Az igehirdetés a gyülekezet nyelvén hangzott el, így úgymond nem idegen „hókuszpókusz”²³ zeng az úrvacsorázó közösség feje felett, hanem értelmes bűnbocsánatra hívó szó. *Luther* az oltárt és a többi a bibliai tanítással nem ellentétes díszítőelemet ugyan meghagyta a római liturgiai eszközök közül, ugyanakkor az istentiszteleti térben helyezte el azokat, hogy jelölje, a gyülekezet használatára vannak.

A kálvini és zwingliánus reformáció már teljességgel elutasítja ezeket a külsődleges dolgokat mint amik az Ige szerepét gyengítik. Még erősebben hangsúlyozzák a felmutatott jegyekben meglátható igehirdetés mellett a szóbeli prédikáció, valamint a bűnvallás és feloldozás kettősének központi jelentőségét.²⁴

Zwingli tanaira a legtöbb tekintetben az összes reformátor közül leginkább jellemzőek, hogy az egyénre helyezik a hangsúlyt, az úrvacsora liturgiája viszont talán nála erősíti legjobban a közösségi élményt.²⁵ A gyülekezet az úrasztala köré gyűlik össze, a hívek egymásnak adják a jegyeket, miközben egy nem liturgikus öltözetben lévő szolgáló János 13-at olvassa. Arról viszont már szóltunk korábban, hogy úrvacsorátana pusztá emlékezőssé fokozza le az úri szent vacsorát.

Bucer nyomán *Kálvin* először *Zwingli* liturgiáját egészíti ki a szerzetesi igék felolvasásával és a bűnbocsánat kihirdetésével, de később *Luther* liturgiájához is visszanyúl, így teremtve egyensúlyt a két reformátor szemlélete között. Mindkét szélsőséget tévesnek mondja: azt is, amelyik túl sok jelentőséget tulajdonít az úrvacsorai jegyeknek (*Lutherre*

²³ A „hic est corpus” / „ez az én testem” magyar elhallása.

²⁴ PAPP Ferenc (2015): Bűnbánat és úrvacsora: szertartási, teológiai és terminológiai kérdések, In: *Teológiai Fórum. A Calvin J. Teológiai Akadémia Tudományos Folyóirata*. IX., 2. 4–14. Komárom.

²⁵ RICE, Howard L. – HUFFSTUTLER, James C. (2001): *Reformed Worship*. Louisville (KY), Geneva Press. 194.

utalva), és azt is, amelyik túl keveset (mint Zwingli).²⁶ Az úrvacsora a Krisztussal való titokzatos közösség megpecsételése. Ahogy a keresztség beiktatja a hívőt Krisztus testébe, az úrvacsora abban segíti, hogy egyre inkább eggyé váljon vele. A hitre jutott ember az úrvacsorai közösségben és az általa megtapasztalt bűnbocsánatban növekszik, szentelődik. A hívő, bár egyedül találkozik Istennel, de épülni csak az úrvacsorával élő közösségben tud, hiszen nem lehet élő a kapcsolat a Fővel, ha a test tagjaival való közösséget megtagadjuk. Az úrvacsora alkalmával a hallható és látható igén keresztül – a Lélek által – Krisztus jön el a gyülekezethez, és akik őt elfogadják, azokat egyre inkább formálja, erősíti, vigasztalja, buzdítja.²⁷ Az 1561-es Genfi egyházrend vonatkozó részeiben azonban Kálvin inkább szól egyházszerkezeti, mint dogmatikai kérdések fényében az úrvacsoráról.²⁸

Kálvint követően a *református ortodoxiában* (17. sz.) lassan megindult az úrvacsora közösségépítő szerepének leértékelődése. A középpontba az egyén kerül, aki egyedül áll bűneivel Krisztus előtt. Krisztus testét enni az úrvacsorában valójában ekkor már nem jelent mást, mint Krisztust hittel befogadni. Ahol pedig Krisztus befogadása egyedül az elmén keresztül történik és a hangsúly a racionális hiten van, ott háttérbe szorul a Lelke által titokzatosan jelen levő, közösséget teremtő Krisztus. Ez a tanbeli deformálódás értelemszerűen a liturgián, az istentiszteleti életen is nyomot hagyott.

Fokozatosan kialakult, hogy az úrvacsorát csak ünnepnapokon és az igehirdetéstől különállóan kapcsolták az istentisztelethez, és hogy az úrvacsorai jegyekkel élni kívánó gyülekezeti tagok jelezzék szándékukat, sötét ruhát öltöttek. Az úrvacsorai liturgiában a hosszú, erkölcsi alapú igemagyarázatra helyeződött át a hangsúly. Egyedül a kenyér megtörése és a kehely felmutatása maradt mozdulattal kifejezett cselekedet, de ez is a lelkipásztor kizárólagos jogává vált. A magyar szóhasználatban is jól tükröződik mindez, amikor úrvacsoraosztásról vagy az úrvacsora kiszolgáltatásáról beszél.

Az a református liturgiai szemlélet, amelyhez ragaszkodnunk kellene és amelyhez mérten az eltéréseket korrigálni kellene, a következő:²⁹

²⁶ MOORE-KEISH, Martha L. (2008): *Do This in Remembrance of Me*. Erdmans, Grand Rapids. 19.

²⁷ *Institutio* II/4,17.

²⁸ GÖRÖZDI Zsolt (2014): *Protestáns egyházértelmezés a reformáció századában a jelentősebb egyházi rendtartásokban*. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan. 39–40.

²⁹ RICE – HUFFSTUTLER (2001), 6–7.

- a hirdetett ige (prédikáció) és a látható ige (sákramentum) egyensúlyban vannak, nem hangsúlyosabb egyik vagy másik;
- az úrvacsorás – de bármely más – istentisztelet nem az egyén kiteljesedésének alkalma, hanem a hívők gyülekezete;
- a gyülekezeti tag nem lehet passzív résztvevő;
- a liturgia részei a zsolttárok;
- az úrvacsora formai egyszerűségére törekszik;
- nyitott a változtatás, megújulás felé.

A gyakorlatban a hirdetett ige és a látható ige egyensúlynak valahogyan úgy kellene megmutatkoznia, ahogyan azt Jézus és az emmausi tanítványok húsvéti találkozásában látjuk. A Feltámadott Jézus egész úton beszélget tanítványaival, tanítja őket, magyarázza az Írásokat. Felkészíti az övéi szívét arra, hogy felismerhessék őt. Amikor aztán Emmausba érve asztalhoz ülnek, veszi a kenyeret, megtöri, megáldja, és a tanítványok szíve fellángol. Az úton való beszélgetés, illetve az úrvacsora önmagában kevés lett volna felismerni a Feltámadott Urat: a kettő együtt munkálta az igaz hitet.

Az úrvacsorás istentiszteleti alkalom nem lehet egyetlen ember aktusa, hanem mindig a hívők közösségének gyülekezete. A Szentháromság Isten, aki önmagában is szeretetközösség, sosem egyéneket emel ki a közösségből, hanem éppen fordítva: megszóltott egyénekből teremt megszentelt közösséget. A liturgiai eszközök közül az úrasztalának templomi elhelyezése ezt a legtöbb helyen szimbolizálja azáltal, hogy az istentiszteleti tér közepén helyezkedik el, a gyülekezet mintegy körbeüli azt. A gyülekezeti tag tehát sosem lehet passzív résztvevő: énekléssel, közös imával, a Biblia közös használatával vagy bármely más liturgiai cselekedettel aktívan kell részt vennie. Ugyanez természetesen minden istentiszteleti alkalomra érvényes, mint ahogyan az is, hogy zsolttár nélkül református úrvacsorai és istentiszteleti alkalom nem történhet. A zsolttároknak meg kell jelenni éneként, fohászként, imaként vagy igeolvasásként, ezzel szimbolizálva az ó- és újszövetségi egyház egységét, Isten kiválasztó szeretetének folytonosságát.

A református úrvacsorát illetően elmondható továbbá, hogy formai egyszerűségére törekszik. A külsőségek a református egyházban egyébként is másodlagosak, bár teljesen értelemszerűen nem elhanyagolhatóak. Az egyszerűség különben sem jelenthet sivárságot. A liturgiai eszközök díszítettsége vagy a liturgikus események lélekemelő volta mind összeegyeztethetők a református egyszerűség eszméjével.

Azt pedig, hogy a református egyház elveivel nem ellenkezik a változásra, megújulásra való nyitottság, bizonyítja az is, hogy az úrvacsora liturgiája az évszázadok folyamán több változáson ment keresztül. Igaz ugyanis rá az a reformátori szemlélet, amelyet a *II. Helvét Hitvallás* szerzői így fogalmaztak meg előszavukban: „Sőt, ha valaki Isten igéjéből jobbra tanítana, annak szíves örömet engedelmességedünk az Úrban, akinek legyen dicséret és dicsőség.”

Az úrvacsora eszkatológiája

Az úrvacsoráról szóló értekezéseink záróakkordjához értünk. Fontos tehát, hogy arról is szóljunk, az úrvacsorának jövőbe tekintő távlata is van. Minden alkalommal ébreszteni, életben tartani hivatott a hitet abban, hogy Jézus Krisztus eljövetele közeli bizonyosság, s hogy a Krisztusban hívőknek ez az esemény az öröm és hála napja lesz. Krisztus Urunk visszajöveteléig nem csak az adventi időszakban élünk advent korszakában, hanem minden egyes felvirradó napon. Aki pedig a jelenvaló világban szent közösségben élt a visszatérő Úrral – értsd: napi imádságos lelkület és a sákramentumokban megtapasztalt egység Krisztus és hívő között –, az ebből a közösségből ki nem eshet az eljövendő világban sem.

Úrvacsora vételekor tehát a bűnök bocsánatán túl ezt a távlati valóságot is szem előtt kellene tartani: a mennyei közösség előképében, a messiási lakoma előlegezésében részesül általa az, aki él vele. Előre átéli azt az örömet és dicsőítő imádatot, amely betölti majd a létét a mennyei valóságban, illetve az újjáteremtett világban. Úrvacsorától eltávolzni csak ujjongva szabad. Bűnbánati éneknek nincs helye az úrvacsorát követően. Miután a gyülekezet megtapasztalta a bűnbocsánatot, részesedett a nagy lakoma előételében, már csakis a hallelujának, az örömeinek van helye a liturgiában. Hiszen megváltott volta előrevetíti azt a boldog létet, ami most még minden képzeletet felülmúl.

Ha az eddig elmondottak bibliai alapjait keressük, látnunk kell, hogy különösen a szinoptikus evangéliumok hangsúlyozzák az utolsó vacsorának ezt az eszkatológiai, jövőbe mutató vonását. Sőt az 1Kor 11,26-ban, az úrvacsora szereztetési igéiben a páli „amíg eljön” formulában szintén ott van az eszkatológiai kitekintés mint minden úrvacsorázás alkotó-eleme. Mt 26,29-ben így olvashatjuk: „De mondom nektek: nem iszom mostantól fogva a szőlőtőnek ebből a terméséből ama napig, amelyen majd újat iszom veletek Atyám országában” (lásd még: Mk 14,25; Lk 22,18). Ha a történet keretét is elolvassuk, azt is látni fogjuk,

hogy az utolsó vacsora végeztével a tanítványok a boldog jövő reményében kísérték Jézust „dicséretet énekelve” az olajfák hegyére. Bizonyosan nem azért, mert még nem tudták, mi vár mesterükre, azaz még abban bízva énekeltek örömeiket, hogy az Emberfia most állítja helyre Isten országát, hanem mert Jézus ígéretének értéke és bizonyossága nem csökken attól, hogy mikor teljesíti ki ezt az országot. Igenis helye van a dicsőítésnek minden alkalommal, amikor a hívő tanúságát kapta a mennyek országa előízének.

Az Apostolok cselekedetei könyvében az első keresztyének úrvacsorai gyakorlatáról olvasható, hogy „örömmel és tiszta szívvel” éltek vele, „dicsérték az Istent és kedvelte őket az egész nép”. (2,46 k.) Ez a tiszta lelki öröm hiányzik sokszor a mai úrvacsorázásból. Ennek egyik oka talán az, hogy az úrvacsora az évszázadok alatt sajnos a gyászos emlékezés alkalmá lett, ahol még mosolynak sincs helye, mert az talán azt tükrözné, hogy az úrvacsorát magához vevő hívő nem veszi komolyan Krisztus érte hozott áldozatát, és nem méri fel bűnei súlyosságát. A másik ok pedig, hogy a protestantizmus a fegyelmezés eszközévé is tette az úrvacsorától való eltiltást. Mindkét okkal foglalkozni kell ezen a ponton.

Az úrvacsora gyászünnepe jellege abból adódik, hogy Krisztus kereszthalála egysíkúan csak mint emberi tragédiára jelenik meg a keresztyén gondolatiságban, utalva arra, hogy a bűn zsoldja a halál, s az emberi vétkek átka az, amely Krisztust keresztre szegezte. Ezzel azonban a figyelem megreked a múlton, csupán a halálra irányul. Krisztus nem maradt a sírban, tanítványainak nem róttá fel sem a tagadást, sem a megfutamodást. A helyes emlékezésnek szem előtt kell tartania, hogy éppen a múltra épül a jövő. Csak akkor tárul fel a bűnbocsánatból fakadó üdv mennyei távlata, és nyílik meg a szív a hálaadásra, felszabadult öröme, dicséretmondásra. Éppen erre szolgálna az úrvacsora.

A másik hiba, mint arról fentebb már szó volt, hogy az úrvacsorától való eltiltás mint egyházfegyelmi gyakorlat az úrvacsorához való hozzáállást is megmetelyezi. S ami még kézzelfoghatóbb: az úrvacsorára való felkészülésben a hangsúly akaratlanul is a „kárhozatot eszik és iszik” félelmetes fenyegetésére esik. A feloldozás és hiterősítés helyett a lelkiismeret válik nyugtalanná. Nem az itt a baj, hogy a gyülekezetben előtérbe kerül az önvizsgálat és a bűnbánat; a lelki felkészülés hozzátartozik a szent vendégséghez, de ha a felszabadulás öröme elmarad, az fokozza az úrvacsora komorságát. Kálvin nem ok nélkül hangsúlyozza ezen a ponton, hogy a „méltóképpen” szóval nem szabad túlzásba esni, mert akkor ezzel „mindazok az emberek, akik csak valaha a földön voltak és vannak, eltiltattak ennek a sákramentumnak használatától. Mert ha arról van szó, hogy méltó

voltunkat magunkban keressük, akkor végünk van.” „Nagy balgaság a sákramentum vételésében olyan tökéletességet követelni, mely magát a sákramentumot teszi feleslegessé.”³⁰ Az úrvacsora éppen a bűnösök kegyelmi közössége a bűnököt eltörlő Úrral. Bullinger az 1568. október 28-i leveléhez csatolt *Tractatus de Excommunicatione seu Sylva* c. iratában, Kálvinon is túlmenően, az úrvacsorát egyházi fegyelmezésre egyáltalán nem javasolja használni.³¹ Azt mondja, Pál a szereztetési igében csak arról beszél, hogy az ember önmagát vizsgálja meg, arról viszont nem szól, hogy egymást ítéljessük. Krisztus Júdást is odaengedte az utolsó vacsorához, s ezzel nem esett folt a többi tanítványon. Krisztus a bűnösökért ontotta vérért, nem zárhatóak ki tehát a bűnösök az úrvacsorából.

Az úrvacsora tehát hálaünnep a kiengesztelés jótéteményiért, az eljövendő mennyei lakoma megelőlegezése, helye van hát az örömnök és dicséretmondásnak minden egyes alkalommal, amikor a hívő részesülhet benne.

Összefoglalás

A fent elmondottak alapján kimondható, hogy az úrvacsora a keresztyén lelki élet alapvető jelentőségű gyakorlata, de a keresztyén egyház történetében a kezdetektől napjainkig számos kérdés merült fel a helyes értelmezés és a vele való élés kapcsán. A tanulmány ezeket felvillantva vezérfonalat nyújt az ószövetségi páskától a mennyei lakomáig terjedő nézetek vizsgálatához. E kettő értelmezése kapcsán ugyanis a legtöbb keresztyén egyháztest egységes. A köztük lévő üdvtörténeti állomást illetően – az úrvacsorával való élés – azonban egymásnak feszülnek a hit tartalmát illető vélemények. Jelen tanulmány ezt kívánja felvázolni, miközben röviden szól a vezető reformátorok állásfoglalásáról és a jelenkori úrvacsorai gyakorlatról. Teszi mindezt azzal a céllal, hogy az olvasót elvezesse arra a felismerésre, hogy az úrvacsora nem csupán a bűnbánat, hanem az eszkatológia előízában való részesedés alkalma is, s mint ilyen, örvendező Krisztus-várásra ad okot. Krisztus sokféleképpen van jelen az egyházban, jelenléte az úrvacsorában mégis egyedülálló. Éppen ezért fontos, hogy az úrvacsorai közösség ne üres hagyomány legyen, hanem a megfeszített, feltámadott Krisztussal való találkozás alkalma, részesedés az általa megszerzett üdvjavadokban.

³⁰ *Institutio*/IV. 17. 41.

³¹ BÜSSER, Fritz (2005): *Heinrich Bullinger – Leben, Werke und Wirkung*, Bd. 2. Zürich, Theologischer Verlag, 286.

Felhasznált irodalom

- BOLYKI, János (1993): *Jézus asztalközösségei*. Budapest, Ráday Nyomda.
- BÜSSER, Fritz (2005): *Heinrich Bullinger – Leben, Werke und Wirkung*, Bd. 2. Zürich, Theologischer Verlag.
- CZAGÁNY, Gábor (2011): *Az úrvacsora szerepe a református gyülekezetépítésben – különös tekintettel az egyetemista közösségekre*. Doktori értekezés. Debreceni Református Hittudományi Egyetem.
- DE BOOR, Werner (1989): *Das Evangelium des Johannes*, In: *Wuppertaler Studienbibel*. Wuppertal–Zürich, R. Brockhaus Verlag; Giessen, Brunnen Verlag.
- GÖRÖZDI, Zsolt (2014): *Protestáns egyházértelmezés a reformáció századában a jelentősebb egyházi rendtartásokban*. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan.
- JEREMIAS, Joachim (1963): *Die Abendmahlsworte Jesu*. Berlin, Evangelische Verlagsanstalt.
- KÁLVIN János (2014): *Institutio II. A keresztyén vallás rendszere 1559*. Budapest, A Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója.
- KRAJSZOVSKY, Gábor (2014): *Válogatott közlemények a katolikus dogmatika, a hitvédelem és a XX. századi egyháztörténet témaköréből*. Budapest, Krajszovsky.
- LEHMEIER, Karin (2017): *Abendmahl*, In: *Das Wissenschaftliche Bibellexikon im Internet*. Stuttgart, Deutsche Bibelgesellschaft.
- LUTHER, Martin (1537): *Die Schmalkaldischen Artikel*. Deutscher Text nach BSLK, S.405–468.
- MOORE-KEISH, Martha L. (2008): *Do This in Remembrance of Me*. Erdmans, Grand Rapids.
- PAPP Ferenc (2015): *Bűnbánat és úrvacsora: szertartási, teológiai és terminológiai kérdések*, In: *Teológiai Fórum. A Calvin J. Teológiai Akadémia Tudományos Folyóirata*. IX., 2. 4–14. Komárom.
- RICE, Howard L. – HUFFSTUTLER, James C. (2001): *Reformed Worship*. Louisville (KY), Geneva Press.
- SGTr 7,200–204 / RiTr 62–67 / MaC 33,80C–84B / HaC 110,79A–84C / COeD3 693–698.
- VOIGTLÄNDER, Johannes (2013): *Ein Fest der Befreiung, Huldrych Zwinglis Abendmahlslehre*. Neukirchen-Vluyn, Neukirchen Verlag.
- WALCH, Johann Georg (szerk.) (1881–1910): *Dr. Martin Luther Sämtliche Schiften*. 23 köt. St. Louis (MO), Concordia.
- WESTERMANN, Klaus (szerk.) (1975): *Páéša'*, In: *Theologisches Handwörterbuch zum Alten Testament*, Bd. 2. Gütersloh, Chr. Kaiser – Gütersloher Verlagshaus.
- ZAMFIR, Corinna (2001): *Az ökumenizmus katolikus és protestáns perspektívából*, In: *Studia Universitatis Babeş-Bolyai, Theologia Catholica Latina*. XLVI., 1. Cluj, University Press.